Dolmány - I. Lipót koronázási öltözéke (?)

Textil- és viseletgyűjtemény

Leltári szám:	52.2770.1
Készítés ideje:	17. SZÁZAD
Készítés helye:	Itália
Anyag:	aranyozott ezüstfonalból kötött gombok; fémfonalból vert csipketoldással; selyemszövet (lampasz szövésű)
Technika:	aranyozott ezüstfonallal brosírozott; ezüstdróttal (skófium) lanszírozott
Méretek:	hosszúság: 114 cm szélesség: 17,5 cm

A dolmány barnás színű, aranyfonallal és ezüstskófiummal átszőtt selyemszövete Itáliában készült, az újabb természettudományos vizsgálatok szerint milánói fémfonal felhasználásával. A szövet felületén az ezüstdrót (skófium) dominál, benne aranyfonallal brosírozott, soronként ellentétesen hajló szegfűtövek ismétlődnek. Hasonló textíliából varrt, II. Ahmed szultán (1691–1695) számára készült selyemkaftánt őriz az isztambuli Topkapi Szeráj Múzeum. Azonos módon szabták az ujját is, gerezdes gombjai, állógallérja is hasonló.

A dolmány ujjait és oldalait utólagosan kibővítették, s a toldást "hamis", vagyis nem nemesfémből készült, háló alapú, ezüstözött rézfonalból vert csipkével fedték el. Az átalakítás ideje nem ismert, okát is valószínűsíthetjük csupán: a kora újkori főúri viseleteken a drága arany- és ezüstcsipke helyett nem alkalmazták a vert réz-csipkét, az olcsóbb anyagokból készült csipke-díszítményt elsősorban a barokk színházi előadások csillogó kosztümjein alkalmazták. Ennek alapján feltételezhető, hogy a dolmányt egykor színházi jelmezként is viselték.

A dolmányt, valamint a hagyomány szerint hozzá tartozó, ugyancsak aranyfonallal és ezüstskófiummal átszőtt selyemszövetből készült köpenyt (ltsz. 52.2769) a fraknói Esterházy-kincstár 1725. évi leltára szerint az ifjú I. Lipót (1640–1705) viselte 1655-ben, amikor Pozsonyban Magyarország királyává koronázták: *Almarium Sub Nro 79 et 80., Nro 21. Leopoldus Császár a Midőn Magyarország Királysághra föl koronaztatott, akkorbéli virágos vont arany Sarga Tafotával béllet Köntös Dolmánnyal együtt.* (A kincstár 1693. évi leltára szintén említ két, "őfelsége" által ifjúkorában viselt ruhadarabot: *Ladula sub Armario Decimo, item 4: Tezulae antiquae Duae Suae Serenitatis, quibus in Adolescentia usus fuerat.*)

A köpenybe varrt pergamenlap ugyancsak arról tudósít, hogy a ruhadarab I. Lipót koronázási öltözete volt: *H[aec cl]amis fuit Leopoldi I. Romanor[um] imperatoris dum in regem Hungariae Posonii coronaretur die 27 Iunii id est fes[to S.] Ladislai regis Hungariae...[h]oram duodesimam antemeridi [anam]. Anno Domini M.D.C.L.V.* (Érszegi Géza olvasata)

Az újabb kutatások azonban az I. Lipót koronázási öltözékéről szóló egykorú leírás alapján megkérdőjelezik, hogy a köpeny a koronázási öltözet része lett volna. A bécsi udvar főbb eseményeinek krónikája, a *Zeremonialprotokolle* beszámolója szerint ugyanis a király arannyal átszőtt fehér dolmánya fölött test- vagy csontszínű bársonyszövetből varrott kabátot (mentét) viselt, melyet körben arany- és ezüstcsipke szegélyezett, s gyöngyös, gyémántos gombokkal záródott, bélése pedig a dolmány anyagával egyező szövetből készült: *Darauf geuolgt Ihr Königliche Mayestät einen Tholman oder ungarischen rockh anhabent, von reichen weißen goldtstuckh, mit gulden undt sielbern schnüren, darüber ein mantl von neckher farben samet, mit großen gulden undt sielbern spitzen verbrämbt, mit den goldstuckh gefüttert, von welchen der Tholman gewesen, die schlingen undt knöpf wahren von perlen undt diamanten, auf den haubt ein Vngarisches khäpl von schwartzen felbe, mit ein schwartzen Raiger buschen, darauf ein Kostbarliches Cleinodt von diemant, auf der seithen ein Vergueldter Säbl, die hosen wahren von roth Holländischen tuech, die stiffl gelb mit silber beschlagen, vnnd silber vnnd Vergueldten sporn.* (idézi: Járó 2003)

Az újabb kutatási eredmények tükrében az is kérdésessé vált, vajon viselhette-e a viszonylag nagyméretű, 114 cm hosszú, dolmányt az alig tizenöt éves, többek által alacsony növésűnek leírt Lipót főherceg magyar királlyá koronázásakor, 1655-ben, vagyis azonos lehet-e az Esterházy-kincstárból származó ruha-együttes dolmánya a *Zeremonialprotokolle* leírásban említett magyar szabású, *Goldtuch*-ból, "vont arany"-ból, azaz arannyal átszőtt anyagból varrt dolmánnyal.

© 2012-2026, Minden jog fenntartva Iparművészeti Múzeum

Elképzelhető, hogy a köpenyt az akkor 20 éves gróf Esterházy Pál viselte I. Lipót 1655. évi pozsonyi koronázásán, aki a szertartás során a "szerb királyság" zászlaját vitte az uralkodó előtt. (A "szerbia királya" titulust a középkorból megmaradt igénycímként viselték az újkori magyar uralkodók.)

A ruhadarab szabásában a magyar dolmányok jellegzetességeivel idegen elemek is keverednek, ezért feltételezhető, hogy az öltözék nem magyar szabó munkája. A magyar dolmányok hagyományos szabásától eltér a karcsúsított derék, a ferde irányú vállszabás, továbbá az öltözék vörös selyemtaft bélelése. Egyes látványos részletek viszont azonosak a magyar dolmányokéval: a vállnál egyenes ujjszabás, tölcséresen szűkülő ujja, az alkaron nyitva hagyott hasíték, amelyet egykor hat-hat gomb és hurok zárt (a bal ujján három, a jobbon kettő hiányzik) ívelt, a kézfejre boruló leppentője, domború vonalú csípője. A magyar dolmányokra jellemző az a megoldás is, hogy a ruhadarab bal elejét a szövet szélére fektették, míg jobbját ferdén, azaz csákóra vágták. Gombolási módja is hasonló: aranyozott ezüstfonalból kötött tizenhárom gerezdes gombbal, az ellentétes oldalon vezetett font zsinórból kialakított hurokkal záródik. Gallérja elöl alacsony, a háton felmagasodó állógallér.

A 17. századi európai királyi udvarokban a koronázási öltözetek rendszerint fehér, illetve ezüst és arany színűek voltak. A Svéd Királyi Kincstár ruhatárában máig megőrzött koronázási öltözetek mindegyike ebben a színösszeállításban készült, de a Habsburg uralkodók is ragaszkodtak e hagyományhoz. A Habsburg-házi magyar királyok koronázási öltözéke ugyanakkor a 17. század elejétől kezdve hangsúlyozottan magyaros volt, azaz a szertartás során a Szent István korából származó koronázási palást alatt a kora újkori magyar főúri öltözéknek megfelelő ruhadarabokat: dolmányt, s fölötte mentét viseltek. Erről tanúskodik egy 1608-ból származó leírás II. Mátyás koronázási öltözékéről: *Ihre Khönigliche Majestät in ungarischen klaydern, der tolman mit gulden stuckh, der mente aber von feilbraun [sic!] gemasierten samet mit zobel gefiertet*. (OSZK, Fol. Germ. 1116, f. 23.) Magyaros viseletben – ezüsttel átszőtt aranymintás dolmányban, prémmel bélelt zöld köpenyben – örökítette meg II. Mátyást Hans von Aachen 1612 körül készült festményén is (Prága, Obrazárna Pražského hradu). Carlo Caraffa pápai nuncius beszámolója szerint 1625 novemberi soproni koronázásán III. Ferdinánd szintén magyaros öltözéket (*vestito all'Unghera*) – ezüstszínű dolmányt, cobolyprémes vörös bársony köpenyt, valamint kócsagtollal és gyémántforgóval díszített magyar föveget viselt. Az uralkodó ebben az öltözékben látható Justus Sustermans által 1625-ben festett koronázási képmásán is (Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, ltsz. 92.20M - ld. itt). Ugyancsak magyaros öltözékben ábrázolja III. Ferdinándot egészalakos képmása, melyet Jan van den Hoecke festett az 1635-ben Antwerpenben felállított, a svédek felett győzedelmeskedő Habsburg-házat dicsőítő – Rubens által tervezett – efemer diadalkapura (ld. itt).

Ebbe a sorba jól beleillik az Esterházy-kincstárból származó dolmány is. Az ifjú I. Lipótot ehhez hasonló magyaros főúri díszruhában – aranygombos, álló gallérú dolmányban, fölötte paszomány-díszítésű vörös mentében, fején kócsagtollal és gyémántforgóval díszített fövegben – ábrázolja Szelepcsényi György 1655-ben készített rézmetszete (ld. itt), valamint a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött félalakos portréja (TKCs, ltsz. 871 - ld. itt). Hasonló magyar ruhás portré készült Lipót fiatalon meghalt bátyjáról, az 1647-ben magyar királlyá koronázott IV. Ferdinándról (1633–1654) is, melyet ma a Stockholm melletti Griphsholm királyi kastélyának képtárában őriznek (ld. itt).

Irodalom

- Szerk.: Pásztor Emese: *Az Esterházy-kincstár textíliái az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2010. - Nr. 3. (Tompos Lilla)
- Járó Márta: On the history of a 17th century nobleman's dolman and mantle, based on the manufacturing technique. *Ars Decorativa*, 22. (2003). 2003. - 27-45.
- Szerk.: Szilágyi András, Péter Márta: *Barokk és rokokó. Az európai iparművészet stíluskorszakai*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1990. - Nr. 2.58.
- Höllrigl József: *Magyar viselettörténeti kállítás. Leíró lajstrom*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1938. - Nr. 7.

© 2012-2026, Minden jog fenntartva Iparművészeti Múzeum

© 2012-2026, Minden jog fenntartva Iparművészeti Múzeum